

บทคัดย่อ

ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา หรือที่ปรากฏในชื่ออื่นๆ พื้นที่เมืองกรุงศรีโยธียา พื้นที่เมืองกรุงศรีโยธียา พื้นที่เมืองกรุง ตำนานเมืองกรุง หรือ ตำนานเวียงจัน เป็นวรรณกรรมประเภทตำนานพุทธทำนายเรื่องหนึ่ง ไม่ปรากฏชื่อผู้ประพันธ์ชัดเจน สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นช่วงต้นศตวรรษที่ 19 มีเนื้อหาขนาดไม่ยาวนัก กล่าวถึง พุทธพยากรณ์การกำเนิดขึ้นของกรุงศรีอยุธยาหรือ “เมืองหนองโสน” ประวัติความเป็นมาของกรุงศรีอยุธยาโดยย่อ และภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา อันจะชักนำให้มี “เจ้าตนบุญ” หรือ “ธัมมิกราช” มาอุบัติเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี ตำนานเรื่องนี้มีความตรงกับวรรณกรรมเรื่อง พื้นที่เมืองกรุง ซึ่งพบแพร่หลายในดินแดนล้านช้างและหัวเมืองอีสาน และคล้ายคลึงกับตำนาน ปุตตัวเนียย (พุทธทำนาย) ที่พบในหัวเมืองเขมรในอีสานใต้ ในประวัติศาสตร์อีสาน วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นสื่อกลางที่สร้างและเผยแพร่แนวเรื่องเล่าและความคิดของขบวนการชาวบ้านที่เรียกว่า “ขบวนการผู้มีบุญ” การพบวรรณกรรมเรื่องนี้ทั้งในล้านนาซึ่งปรากฏขบวนการชาวบ้านทำนองเดียวกันจึงเป็นร่องรอยความสัมพันธ์ทางความคิดระหว่างขบวนการชาวบ้านที่เกิดขึ้นในดินแดนดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้ปริวรรตต้นฉบับที่พบในล้านนาไว้ในบทความนี้ เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: อยุธยา, ล้านนา, พุทธทำนาย

Abstract

Tamnan Mueang Kung Si Yothiya, known by other names as *Puen Mueang Kung Sri Yothiya*, *Puen Kerd Mueng Kung Si Yothiya*, *Puen Mueang Kung*, *Tamnan Mueang Kung*, or *Tamnan Wiang Chan*, is a short Buddhist prophetic legend, presumably composed by an unnamed author during the early 19th Century. Its content includes the mythological history of Ayutthaya, variously called “Mueang Nong Sano,” and the prophecy of calamities that would occur upon the city and all humankind, after which the “Meritorious One” or “Thammikarat” will be incarnated in the world to save those who uphold virtues and follow Lord Buddha’s teachings. The text of this legend is almost identical to the Lao literature of *Puen Mueang Kung*, popular in Lan Xang and Isaan regions, and similar to the Khmer-language *Puttamneay*, founded in a Khmer community in Southern Isaan. It is also known within the research circle of Isaan history that this literature, under the name *Puen Mueang Krung*, served as a medium that helped shape and spread the narratives and ideas of the 18th – 20th Century peasant movement called “Phu Mee Boon’s Movement.” The existence of the same legend in Lan Na, where a similar peasant movement emerged contemporaneously, revealed a conceptual link between the peasant movements of the two regions. Therefore, the author hereby transliterates the Lan Na version of the legend into Thai script to facilitate further studies on the topic.

Keywords: Lanna, Ayutthaya, Buddhist Prophecy

บทนำ¹

ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา หรือที่ปรากฏในชื่ออื่นๆ *พื้นเมืองกรุงศรีโยธียา* *พื้นเกิดเมืองกรุงศรีโยธียา* *พื้นเมืองกรุง* *ตำนานเมืองกรุง* หรือ *ตำนานเวียงจัน* เป็นวรรณกรรมประเภทตำนานพุทธทำนายเรื่องหนึ่ง ไม่ปรากฏชื่อผู้ประพันธ์ชัดเจน พิจารณาจากอายุของต้นฉบับที่พบประกอบกับเลขศักราชต่าง ๆ ที่พบในเนื้อหา สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นช่วงต้นศตวรรษที่ 19 เนื้อหามีความยาวไม่มากนัก กล่าวถึง พุทธพยากรณ์การกำเนิดขึ้นของกรุงศรีอยุธยาหรือ “เมืองหนองโสน” ประวัติความเป็นมา ของกรุงศรีอยุธยาโดยย่อ และภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา อันจะชักนำให้มี “เจ้าตนบุญ” หรือ “ธัมมิกราช” มาอุบัติเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดี เท้าที่สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (École française d'Extrême-Orient – EFEO) ได้สำรวจและเผยแพร่สำเนาต้นฉบับทางออนไลน์นั้น ปรากฏต้นฉบับใบลานจารคัดลอก ของตำนานเรื่องนี้สามฉบับ ได้แก่

¹ ขอกราบขอบพระคุณหลวงพิพิธ ธิพนธ์ ชินวโร ปุทฺท ติที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่อง *พื้นเมืองกรุง* ในสังคมลาวอีสานและเขมรอีสานใต้ อันเป็นข้อมูลสำคัญยิ่งในการค้นคว้า และขอกราบขอบพระคุณ คณะสงฆ์วัดท่าตอนที่ได้อุปถัมภ์ให้ที่พักพิงแก่ผู้เขียนในระหว่างเขียนบทความนี้ อนึ่ง ผู้เขียนขอสงวนสิทธิ์ ในสำนวนภาษา โครงสร้างบทความ และการสะกดคำแบบล้านนาในการจัดทำสารัตถ์วิพากษ์ของบทความ

- 1) ฉบับที่จารคัดลอกโดยพระอัครสกลิกขุ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา จารคัดลอกเมื่อคราวไปจำพรรษาที่วัดช้างค้ำ เมืองน่าน จารสำเร็จเมื่อ จ.ศ. 1196 (ตรงกับ พ.ศ. 2377) ปีกาบสะง้า เดือนเจียง แรม 10 ค่ำ วันจันทร์ ยามแตรจกใกล้เที่ยง มีความยาวผูกเดียว จำนวนลาน 9 แผ่น จารหน้าละประมาณ 4-5 บรรทัด ปัจจุบันต้นฉบับเป็นของวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ เป็นฉบับจารเก่าที่สุดที่ค้นหาได้ (*Tamnan Mueang Krung Si Yothiya - ตำนานเมืองกรุงศรีโยธิยา 2377*)
- 2) ฉบับที่จัดทำขึ้นโดยคณะศรัทธา มีพระคันธารวิไชยเป็นต้นพร้อมทั้งอันเตวาลิกจัดทำขึ้นเป็นทานพร้อมกับหีบธัมม (ตู้เก็บคัมภีร์) และคัมภีร์เรื่องอื่น ๆ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา จารคัดลอกสำเร็จเมื่อยามกลองแลง จ.ศ. 1246 (ตรงกับ พ.ศ.2427) ปิวอก มีความยาวผูกเดียว จำนวนลาน 9 แผ่น จารหน้าละประมาณ 4-5 บรรทัด ปัจจุบันเป็นต้นฉบับของวัดเหมืองหม้อ อำเภอเมืองจังหวัดแพร่ มีเนื้อหาใกล้เคียงกับฉบับอัครสกลิกขุ สันนิษฐานว่าได้จารคัดลอกมาจากฉบับดังกล่าว (*Tamnan Phuen Mueang Krung Yothiya - ตำนานพื้นเมืองกรุงโยธิยา 2427*)
- 3) ฉบับที่ระบุชื่อว่าตำนานเวียงจัน จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ไม่ปรากฏชื่อผู้คัดลอกและศักราชที่จารคัดลอก มีความยาวผูกเดียว จำนวนลาน 6 แผ่น เป็นหน้าลาน 12 หน้า จารหน้าละ 6 บรรทัด ปัจจุบันเป็นต้นฉบับของวัดวาลุการาม (ป่าแะ) อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อพิจารณาจากเนื้อความ รูปแบบอักษร และวัสดุที่ใช้เขียนแล้ว สันนิษฐานว่าจารคัดลอกหลังจากทั้งสองฉบับข้างต้น (*Tamnan Wiang Chan - ตำนานเวียงจัน n.d.*)

นอกจากนี้ ยังมีต้นฉบับที่โครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณโดยความอุปถัมภ์ของรัฐบาลไทย – สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ถ่ายสำเนาและเผยแพร่ทางห้องสมุดออนไลน์เอกสารตัวเขียน

ล้านนา (Digital Library of Lanna Manuscripts) อีกฉบับหนึ่ง ไม่ระบุศักราช มีความยาวผูกเดียว มีจำนวนลาน 10 แผ่น จารหน้าละ 4 บรรทัด ปัจจุบันเป็นของวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ (Puen Mueang Kung Si Nyothinya (พื้นเมืองกรุงศรีโยธिया) n.d.)

ในบทความนี้ จะปริวรรตเนื้อความของ ตำนานเมืองกรุงศรีโยธिया เป็นอักษรไทย โดยใช้เนื้อความจากฉบับคัดลอกของพระอัครสกลิกขุ (ในที่นี้จะเรียกว่าฉบับอัครสกลิกขุ) ซึ่งมีอายุต้นฉบับเก่าที่สุดเป็นหลัก สอดทานกับเนื้อความจากฉบับคัดลอกของพระคันธาวิไชยภิกขุ (ในที่นี้จะเรียกว่าฉบับคันธาวิไชยภิกขุ) และฉบับที่โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ ฯ (ในที่นี้จะเรียกว่าฉบับโครงการ ฯ) ซึ่งมีเนื้อความคล้ายคลึงกัน โดยเนื้อหาส่วนที่เนื้อความจากทั้งฉบับคัดลอกสองฉบับไม่ตรงกันนั้น จะได้ทำเชิงอรรถอธิบายไว้ ส่วนความจากฉบับที่ระบุชื่อว่าตำนานเวียงจัน (ในที่นี้จะเรียกว่าฉบับป่าแงะ) มีเนื้อความรวบรัดและแปลกไปกว่าสองฉบับข้างต้นจนอาจถือได้ว่าเป็นคนละส่วนกัน จึงจะไม่ทำเชิงอรรถเทียบเนื้อความ แต่จะใช้เพียงแต่อ่านเทียบเพื่อประกอบการศึกษาและขยายความเพียงเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้เขียนจะได้วิพากษ์สารัตถะไว้ด้วยเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาต่อไป

อนึ่ง ในการปริวรรตต้นฉบับนี้ ผู้เขียนพยายามถ่ายทอดการสะกดคำให้ตรงตามอักษรวิธีที่ปรากฏในต้นฉบับอย่างถึงที่สุด แต่จะเปลี่ยนแปลงการสะกดคำบางส่วนที่ต้นฉบับใช้ไม่สม่ำเสมอให้เป็นไปตามมาตรฐานการสะกดคำใน พจนานุกรมไทย-ล้านนา ฉบับแม่ฟ้าหลวง โดยคำนึงถึงรากศัพท์ ความหมาย และการออกเสียงให้ตรงตามเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ และจะเปลี่ยนแปลงการสะกดคำบางส่วนที่แม่ต้นฉบับจะใช้สม่ำเสมอตรงตามมาตรฐานการสะกดคำที่กำหนดใน พจนานุกรมไทย-ล้านนา ฉบับแม่ฟ้าหลวง แต่จะปรับปรุงแต่พอควรเพื่อให้เหมาะสมกับความเคยชินของผู้อ่านในปัจจุบัน ได้แก่ คำว่า ปลา เปลี่ยนเป็น ป่า คำว่า ปลี เปลี่ยนเป็น ปี คำว่า เถี้ยน เปลี่ยนเป็น ถือน คำว่า เมิง เปลี่ยนเป็น เมือง คำว่า กาง เปลี่ยนเป็น กลาง (ยกเว้นที่เป็นคำกริยาหมายถึงการแผ่ออก) คำว่า เดิน เปลี่ยนเป็น เดือน (ยกเว้นที่เป็นคำกริยาหมายถึงการเดินทาง) คำว่า เริน เปลี่ยนเป็น เรือน (ยกเว้นที่สะกดในคำว่า จำเริน)

คำว่า เลิด เปลี่ยนเป็น เลือด ยกเว้นที่สะกดในคำว่า ถ้ำเลิด) คำอื่น ๆ คงการสะกดไว้ดังเดิมตามต้นฉบับ

สารัตถวิพากษ์

ตำนานเมืองนครศรีโยธยากับลัทธิพระศรีอริย์

ตำนานพุทธทำนายเป็นวรรณกรรมกึ่งศาสนากึ่งประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง มุ่งเน้นอธิบายประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง สถานที่ หรือชุมชนต่าง ๆ โดยผูกเรื่องให้มีความเกี่ยวข้องสอดคล้องกับพุทธประวัติและคติความเชื่อทางศาสนา มักมีโครงเรื่องทำนองว่าในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดสัตว์ยังที่ต่าง ๆ และได้ประทานปูชนียวัตถุ เช่น พระเกสาธาตุ รอยพระหัตถ์ รอยพระบาท ไว้เป็นที่สักการบูชาของผู้คนในสถานที่นั้น ๆ แล้วพยากรณ์ว่าในอนาคตจะได้มีการตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านแปงเมือง หรือสร้างเจดีย์สถานไว้ในสถานที่นั้น ๆ พร้อมทั้งทำนายความเป็นไปอันจะเกิดขึ้นกับโลกมนุษย์และพระพุทธศาสนาในอนาคตจนพระพุทธศาสนาเสื่อมสูญจากโลกเมื่ออายุพระศาสดาคำเนินไปครบห้าพันปี การผูกเรื่องดังนี้เป็นขนบการเรียบเรียงประวัติศาสตร์แบบยุคกลางที่ถือว่าความรู้ทางโลกนั้นไม่แยกขาดไปจากความรู้ทางธรรม และกรอบประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง สถานที่ และชุมชนย่อมอยู่ภายใต้กรอบแห่งประวัติศาสตร์ศาสนา นอกจากนี้ การชี้ให้เห็นว่าบ้านเมือง สถานที่ หรือชุมชนที่ถูกกล่าวถึงในตำนานมีที่มาข้องเกี่ยวกับการเสด็จมาและตรัสคำทำนายของพระพุทธเจ้านั้น ย่อมเป็นการผูกตัวตนทางประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง สถานที่ หรือชุมชน (ซึ่งมีประชากรส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา) เข้ากับประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา และยังเป็น การอธิบาย “ความเป็นเมืองพุทธ” ของบ้านเมือง สถานที่ หรือชุมชนเหล่านั้นไปในตัว (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และณัฐพงษ์ ปัญญาบุรี 2565: 1–30)

ขนบการแต่งตำนานที่มีโครงเรื่องและเนื้อหาทำนองนี้มีที่มาจากคัมภีร์ *มทววงศ์* ซึ่งเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญของศรีลังกา และเป็นแม่แบบให้การแต่งวรรณกรรมประวัติศาสตร์ทั้งปวงในโลกพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ในศรีลังกายังมี

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญเรื่องอื่น ๆ ที่เรียบเรียงขึ้นโดยอ้างอิงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในทำนองเดียวกัน เช่น คัมภีร์ *อุพวงศ์* ซึ่งกล่าวถึงประวัติการสร้างพระสฤงคารสำคัญองค์ต่าง ๆ ในเกาะลังกา เป็นต้น ต่อมาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เริ่มปรากฏการแต่งวรรณกรรมประวัติศาสตร์แบบตำนานพุทธพยากรณ์ในทำนองเดียวกัน ได้แก่ *ตำนานพระเจ้าเลียบโลก* หรือที่บ้างก็เรียกว่า *พุทธตำนาน ตำนานพระบาทพระธาตุ* มีเนื้อหาอธิบายประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองและปูชนียสถาน ตลอดจนชุมชนและสถานที่ต่าง ๆ ในล้านนาและดินแดนใกล้เคียง พร้อมทั้งยังกล่าวถึงการเสด็จของพระพุทธศาสนาและของมนุษยชาติที่จะเกิดขึ้นทุก ๆ พันปีไปจนพระพุทธศาสนาสิ้นอายุขัยห้าพันปี และยังได้ทำนายการบังเกิดขึ้นของ “ผู้มีบุญ” หรือ “ธัมมิกราช” อันเป็นบุคคลที่จะมาช่วยกอบกู้สถานการณ์ และจะบังเกิดขึ้นในหมู่คนธรรมดาทั่วไป (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และณัฐพงษ์ ปัญบุรี 2565: 187–215) *ตำนานพระเจ้าเลียบโลก* ยังเป็นแม่แบบให้การแต่งวรรณกรรมประวัติศาสตร์ทำนองเดียวกันอีกกว่า 80 เรื่อง ที่พบต้นฉบับทั่วล้านนาและดินแดนข้างเคียง (มณวิภา เจียจันทร์พงษ์ 2522)

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 คำทำนายเรื่องการมาบังเกิดของผู้มีบุญ หรือธัมมิกราชซึ่งเคยเป็นเนื้อหาพ่วงท้ายของ *ตำนานพระเจ้าเลียบโลก* เริ่มกลายเป็นเนื้อหาหลักของตำนานพุทธทำนายฉบับต่าง ๆ ที่แต่งขึ้นในช่วงเวลานั้น ตำนานเหล่านี้มักมีเนื้อหาทำนายเหตุการณ์ในบ้านเมืองต่าง ๆ ไปในทำนองว่าจะเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ขึ้นในโลกมนุษย์ ส่งผลให้มนุษยชาติได้รับความเดือดร้อนจนถึงขั้นต้องล้มหายตายจากกันเป็นจำนวนมาก และในอนาคตอันใกล้ นั้น จะบังเกิด “เจ้าผู้มีบุญ” หรือ “ธัมมิกราช” มาเป็นผู้กอบกู้สถานการณ์และช่วยเหลือผู้ที่ทำบุญรักษาศีลไว้ เนื้อหาในตำนานจึงมักเน้นย้ำให้ผู้ที่ต้องการพบและได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าผู้มีบุญดังกล่าวจึงทำบุญให้ทาน ภาวนา รักษาศีลเป็นนิมิตเพื่อจะได้พบกับเจ้าผู้มีบุญอันจะมาบังเกิดตามคำทำนาย นอกจากนี้ มักจะระบุให้ผู้ที่ได้อ่านคัดลอกเนื้อหาแจกจ่ายกันต่อ ๆ ไป หรือสาปแช่งผู้ที่ได้อ่านได้ทราบเนื้อหาแล้วแต่ไม่เชื่อถือหรือไม่เผยแพร่ต่อให้พบกับหายนะภัย คล้ายกับ “จดหมายลูกโซ่” ซึ่งยังสามารถพบเจอได้บ้างในปัจจุบัน ตำนานพุทธทำนายทำนองนี้

เป็นคำทำนายความเป็นไปของเหตุการณ์อันจะเกิดขึ้นในอนาคตโดยแท้ มิได้เน้นอธิบายความเป็นมาในอดีตของบ้านเมืองหรือสถานที่ต่าง ๆ เหมือนใน *ตำนานพระเจ้าเลียบโลก* ตำนานบางเรื่องก็ถึงกับมิได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านแปงเมืองเลยแต่อย่างใด

สำหรับ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* นี้ มีลักษณะของตำนานพุทธทำนายทั้งสองแนวผสมผสานกัน กล่าวคือ มีเนื้อหาตอนต้นเป็นคำทำนายของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการสร้างบ้านแปงเมืองกรุงศรีอยุธยา แต่มีเนื้อหาตอนท้ายเป็นคำทำนายว่าด้วยภัยพิบัติอันจะเกิดขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา และการอุบัติขึ้นของเจ้าผู้มียุทธหรือธมมิกษราชที่จะมาช่วยเหลือผู้ที่หมั่นทำบุญรักษาศีล จึงนับได้ว่า เป็นตำนานพุทธทำนายตามแบบฉบับพุทธศตวรรษที่ 24-25 ที่ยังคงขนบการอธิบายความเป็นมาของบ้านเมืองหรือสถานที่ตามแบบ *ตำนานพระเจ้าเลียบโลก* ไว้อยู่ด้วยเช่นกัน

เนื้อหาของ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* ตรงกับเนื้อหาวรรณกรรมเรื่อง *พื้นเมืองกรุง* หรือที่รู้จักในชื่ออื่น ๆ ว่า *พื้นเมืองศรีอยุธยา* และ *วัดกุเมืองกรุงศรีอยุธยา* ซึ่งพบแพร่หลายในดินแดนล้านช้างและหัวเมืองอีสาน เท่าที่ผู้เขียนได้ค้นคว้าในห้องสมุดออนไลน์เอกสารตัวเขียนลาว (Digital Library of Lao Manuscript) พบว่ามีต้นฉบับตำนานดังกล่าวในชื่อ *วัดกุเมืองกรุงศรีอยุธยา* พบที่วัดโพธิ์คำ เมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระบุศักราชไว้เก่าถึงปี 1757 นับว่าเก่ากว่าฉบับที่พบในล้านนากว่า 8 ทศวรรษ (Vatthu Mueang Kung Si Nyothinya (วัดกุเมืองกุยสิโยธิยา) 2300) นอกจากนี้ ยังพบฉบับที่กระทรวงมหาดไทยได้ถอดความเป็นอักษรไทยอีกสำนวนหนึ่ง (นงลักษณ์ ลิ้มศิริ 2522: 201–207) มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน สันนิษฐานว่าต้นฉบับตำนานเรื่องนี้ที่พบในล้านนาจะคัดลอกหรือมีต้นเค้ามาจากดินแดนล้านช้างหรือหัวเมืองอีสาน เนื่องจากในเนื้อหา มีการพาดพิงกล่าวถึงอาณาจักรล้านช้างหลายครั้ง และในเนื้อความมีถ้อยคำที่เขียนด้วยสำนวนภาษาลาวปะปนอยู่มาก และยังอาจเป็นเหตุให้ผู้จารต้นฉบับปาแงเรียกตำนานเรื่องนี้ว่า “ตำนานเวียงจันทน์” ด้วย นอกจากนี้ ยังมีวรรณกรรมเรื่อง *ปุดคำเนียบ* (พุทธทำนาย)

ของพระภิกษุจันทลีล สวายนวาทสวาท ซึ่งเรียบเรียงเป็นภาษาเขมรถิ่นไทย จารด้วยอักษรขอม พบต้นฉบับหนึ่งที่วัดมุนีนिरมิต (วัดคำโพล) ตำบลเชื้อเพลิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ มีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ 2542) แสดงให้เห็นว่าตำนานพุทธทำนายเรื่องนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วลุ่มน้ำโขงที่สยาม มีอิทธิพลอยู่ ทั้งในล้านนา ล้านช้าง และหัวเมืองอีสานทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ ทั้งนี้ ยังไม่ปรากฏข้อมูลชัดเจนว่าบรรณกรรมเรื่องนี้ในรัชกาล สิบสองพันนา ไปจนถึงตอนใน ของประเทศกัมพูชาด้วยหรือไม่

ในการศึกษาประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสาน *พื้นเมืองกรุง* ถูกจัดให้เป็นหนึ่งใน “หนังสือผู้มีบุญ” หรือกลุ่มวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการผู้มีบุญ ซึ่งเป็นขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25 กล่าวคือ ขบวนการเหล่านี้เคลื่อนไหวบนฐานชุดความเชื่อที่ว่าความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นผลจากความเสื่อมแห่งบุญญาธิการและบารมีของชนชั้นปกครอง และท่ามกลาง ความเสื่อมโทรมเช่นนี้จะมีผู้มีบุญญาธิการรายใหม่มาบังเกิดขึ้นเพื่อกอบกู้สถานการณ์ ทั้งหมด ผู้นำของขบวนการเหล่านี้จึงประกาศตนเป็นผู้มีบุญญาธิการรายใหม่ดังกล่าว เพื่อกำหนดอำนาจของชนชั้นนำชุดเดิมที่เสื่อมสิ้นบุญญาธิการและบารมีไปแล้วในสายตา ของขบวนการเคลื่อนไหว

ตำนานพุทธทำนายทำนายนี้เป็นทั้งแนวเรื่องเล่า (narrative) และสื่อกลาง (media) ที่ช่วยเสริมสร้างและเผยแพร่แนวคิดและความชอบธรรมของขบวนการ เคลื่อนไหวดังกล่าวไปยังกลุ่มมวลชนซึ่งต่างใช้ชีวิตในสังคมที่ยังไม่มีอุตสาหกรรมการพิมพ์ สมัยใหม่ (สุวิทย์ ธีรศาควัฒน์ 2566) ในประวัติศาสตร์ล้านนาก็ปรากฏการเคลื่อนไหว ของ “ขบวนการตนบุญ” ซึ่งเป็นขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่มีลักษณะใกล้เคียง กับขบวนการผู้มีบุญในหัวเมืองอีสานอยู่หลายครั้ง (โสภา ชานะมูล โคล 2565: 1-18) และยังปรากฏตำนานพุทธทำนายทำนายนี้เดียวกับที่พบในหัวเมืองอีสานหลายเรื่อง การมีอยู่ของต้นฉบับ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธยา* ซึ่งมีเนื้อหาใกล้เคียงจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกันกับ *พื้นเมืองกรุง* ของล้านช้างและหัวเมืองอีสานนั้นเป็นเรื่องร่ายหนึ่ง

ที่แสดงให้เห็นได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งในล้านนาและล้านช้าง ตลอดจนในหัวเมืองอีสาน เป็นปรากฏการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกันในเชิงความคิด เนื่องจากขบวนการทั้งสองต่างเคลื่อนไหวโดยใช้แนวเรื่องเล่าและสื่อกลางแบบเดียวกัน

ความรู้และโลกทัศน์ข้ามวัฒนธรรม

รายละเอียดเนื้อหาของ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธยา* ยังเผยให้เห็นถึงความรู้และมุมมองต่าง ๆ ของปราชญ์ล้านนา (รวมถึงปราชญ์ในสังคมอื่น ๆ ที่รู้จักตำนานเรื่องนี้) เกี่ยวกับสยามและอยุธยาซึ่งมีสถานะเป็นเจ้าอธิราชของล้านนาและอีกหลายดินแดนในลุ่มน้ำโขง ณ ขณะนั้น เนื้อความส่วนต้นของ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธยา* เป็นคำอธิบายความเป็นมาของกรุงศรีอยุธยานั้น แต่เป็นคำอธิบายเชิงตำนานมากกว่าการบันทึกข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ จึงมีเนื้อหาไม่ตรงกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตาม การอธิบายที่มาของกรุงศรีอยุธยาเชิงตำนานโดยอ้างอิงถึงพุทธพยากรณ์เช่นนี้ก็ปรากฏในเอกสารฝ่ายอยุธยาหลายเรื่อง เนื้อเรื่องของ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธยา* ที่ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ในเมืองหงสาวดีและล้านนาแล้วเสด็จมายังบริเวณที่จะเป็นที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีหนองน้ำและต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง และได้เสวยลูกสมอแล้วตรัสทำนายการก่อตั้งเมืองกรุงศรีอยุธยานั้น ตรงกับตำนานเรื่องพระพุทบาทและการทำนายการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏใน *คำให้การชาวกรุงเก่า* (“คำให้การชาวกรุงเก่า” 2510: 1–3) ใน *พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต* ก็ปรากฏร່องรอยว่าตำนานทำนองนี้จะปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาบางฉบับในสมัยนั้นด้วยเช่นกัน (พิเศษ เจียจันทรพงษ์ 2555) เนื้อหาส่วนที่ *ตำนานเมืองกรุงศรีอยุธยา* ระบุว่ากรุงศรีอยุธยาเคยเป็นเมืองขึ้นของเมืองหงสาวดีมาแต่เดิมนั้น ยังตรงกับที่ระบุไว้ใน *พงศาวดารเหนือ* ที่ว่าพระเจ้าอโนรธามังฉ่องเมืองสะเทิมเคยยกทัพมาตีเมืองละโว้จนได้พระพี่นางพระเจ้ากรุงละโว้เป็นมเหสี (พระวิเชียรปรีชา (น้อย) 2474: 37–42) และตรงกับที่สันนิษฐานกันในแวดวงประวัติศาสตร์พม่าว่าพระเจ้าอโนรธาแห่งพุกาม

เคยได้รับส่วยสาบรรณาการจากอาณาจักรทวารวดี จนนำไปสู่สงครามกับเจ้าอิทธิราชเดิมของทวารวดีคือจักรวรรดิเขมร (Maung Htin Aung 1967: 33)

ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา ยังกล่าวถึงลำดับกษัตริย์อยุธยาอีกจำนวนหนึ่ง ส่วนมากไม่ปรากฏนามในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา แต่ปรากฏเป็นกษัตริย์ในตำนานฝ่ายสยามหลายองค์ เช่น “ลามมะเทต” หรือ “ลามมะเทวะ” ตรงกับ “พระรามเทพ” ซึ่งเป็นผู้ครองเมืองหนองโสนโบราณที่ปรากฏใน พงศาวดารเหนือ (พระวิเชียรปรีชา (น้อย) 2474: 30) หรือ “พาลาราช” อาจตรงกับ “พระเจ้าพาลีราชา” ผู้ครองเมืองสุโขทัยโบราณใน พงศาวดารเหนือ หรือ “พระเจ้ากรุงพาล” ในตำนานเรื่องพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ (เรื่องพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์สร้างพระนครวัด นครธรรม 2474: 11) เป็นต้น ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา ยังระบุตรงกับตำนานฝ่ายสยามว่ากรุงศรีอยุธยามีกษัตริย์ปกครองมาหลายองค์อยู่แล้วก่อนการขึ้นครองราชย์ของท้าวอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีอู่ทอง (พระวิเชียรปรีชา (น้อย) 2474; “คำให้การชาวกรุงเก่า” 2510)

เนื้อความใน ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา ยังกล่าวถึงกษัตริย์อยุธยาที่มี “ฤทธานุภาพ” มากเป็นพิเศษสององค์ ได้แก่ท้าวอู่ทองและ “นาเลตราชา” หรือสมเด็จพระนเรศวร โดยทั้งกษัตริย์สององค์นี้ก็เป็นที่จดจำของชาวสยามในฐานะวีรบุรุษด้วยเช่นกัน ในกรณีของ “นาเลตราชา” นั้น ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา กล่าวว่าเป็นผู้ที่มีฤทธานุภาพขนาดสามารถ “พลิกแผ่นดินให้หงาย” ได้ และเป็นในรัชกาลของกษัตริย์องค์นี้ จะมีชาวต่างชาติจำนวน “สิบสองภาษา” มาเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยานับว่าเป็นความเข้าใจของชาวล้านนาที่ตรงกับความทรงจำเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรของชาวสยามพอสมควร

มนทัศน์เรื่องการจำแนกชาวต่างชาติออกเป็นสิบสองภาษาที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ ไม่ปรากฏในเอกสารอื่น ๆ ของล้านนามากนัก แต่เป็นมนทัศน์ที่แพร่หลายอยู่ในสังคมสยาม (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2561) จึงเป็นไปได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับจากสยามหรือ “โยธียา” การระบุถึงชนชาติต่าง ๆ ดังนี้ไม่เพียงเป็นการยอมรับเดชนาภาพของสมเด็จพระนเรศวร แต่ยังสะท้อนกิตติศัพท์ความเป็นนครนานาชาติของกรุงศรีอยุธยา ดังที่ปรากฏเนื้อความ

ระบุต่อไปอีกว่าเมื่อปี พ.ศ. 2200 (ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์) ชาวต่างชาติกลุ่มต่าง ๆ จะมาตั้งถิ่นฐานกันในกรุงศรีอยุธยามากนัก ใน *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* ยังระบุชื่อของชนชาติหรือ “ภาษา” ทั้ง 12 นั้นไว้ด้วย บางภาษายังไม่เป็นที่เข้าใจชัดเจนนักว่าหมายถึงชนชาติใด ผู้สนใจอาจใช้ข้อมูลนี้เป็นร่องรอยประกอบการสืบค้นได้ต่อไป

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นน่าสนใจเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์อยุธยาในเนื้อหาของ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* เนื่องตำนานเรื่องนี้ระบุว่าวงศ์กษัตริย์อยุธยานั้นสิ้นสุดเพียงท้าวอู่ทอง เมื่อสิ้นท้าวอู่ทองแล้ว ผู้ที่ขึ้นเป็นผู้ปกครองกรุงศรีอยุธยานั้นมิได้สืบเชื้อสายกษัตริย์อย่างแท้จริง มีเพียง “ขุนเมือง” หรือขุนนางขึ้นปกครองเมืองเท่านั้น เนื้อหาช่วงนี้จากตำนานอาจมีที่มาการยึดอำนาจโค่นล้มวงศ์กษัตริย์เดิมที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งตลอดประวัติศาสตร์อยุธยา แต่เป็นเรื่องที่ขัดต่อจารีตประเพณีการปกครองของล้านนาอย่างร้ายแรง เนื่องจากจารีตประเพณีการปกครองของล้านนาให้ความสำคัญยิ่งกับความชอบธรรมทางการเมืองอันเกิดจากการสืบสันตติวงศ์ ดังข้อความตอนหนึ่งใน *คำสอนพระยามังราย* ว่า “บิไซเชื้อท้าวก็อย่าหวังเป็นพญา บิไซเชื้อเสนาอย่าหวังเป็นอามาตย์” (คำสอนพระยามังราย 2519: 21) การโค่นล้มวงศ์กษัตริย์เดิมเพื่อตั้งวงศ์กษัตริย์ใหม่จึงเป็นสิ่งที่ไม่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ล้านนา เว้นแต่วงศ์กษัตริย์เดิมนั้นจะล่มสลายไปด้วยเหตุอื่น เนื้อความจาก *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* ส่วนนี้อาจพาดพิงถึงการที่ “วงศ์พระอินทร์” หรือกษัตริย์ในราชวงศ์สุพรรณภูมิสามารถแย่งชิงอำนาจปกครองอาณาจักรอยุธยาจาก “วงศ์พระราม” หรือราชวงศ์อู่ทองของท้าวอู่ทองได้ กษัตริย์ราชวงศ์สุพรรณภูมิ (และวงศ์อื่น ๆ ที่ตามมา) ซึ่งมีได้สืบสายจากพระเจ้าอู่ทองโดยตรงจึงอาจถือว่าขาดความชอบธรรมทางสายเลือดในสายตาของปราชญ์ล้านนา หรืออาจเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ความชอบธรรมของกษัตริย์โยธียา (สยาม) ซึ่งเป็นเจ้าอธิราชเหนือลุ่มน้ำโขงตอนบนในสมัยที่ตำนานเรื่องนี้ประพันธ์ขึ้น เนื่องจากราชวงศ์ของกษัตริย์สยามในช่วงนั้น ได้แก่ราชวงศ์ธนบุรีและราชวงศ์จักรี ต่างมิได้สืบสายเลือดจากวงศ์กษัตริย์เดิมที่ปกครองอาณาจักรอยุธยาแต่อย่างใด

เนื้อหาส่วนกลางของ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* กล่าวถึงภัยพิบัติ ความทุกข์ยาก และอุบัตเหตุต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา อันอาจสรุปเป็นประเภท ๆ ได้แก่ ภัยสงคราม ความไม่สงบทางการเมือง สภาวะข้าวยากหมากแพง การละทิ้งถิ่นฐาน ความพลัดพราก ความอยู่ดีธรรมในสังคม ความพึงเพ้อจนขาดแคลนศีลธรรม ความเสื่อมของสถาบันศาสนา และการสันคลอนบทบาทหน้าที่ตามโครงสร้างชนชั้นทางสังคมเดิม เป็นต้น ภาพคำทำนายชวนหดหู่และตกใจเช่นนี้ นอกจากจะเป็นคำทำนายตามคติ ปัญจอันตรธานแล้ว ยังอาจเป็นภาพสะท้อนปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนา และลุ่มน้ำโขงช่วงศตวรรษที่ 18-19 ในส่วนของประวัติศาสตร์ล้านนานั้น ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ล้านนาประสบกับสภาวะความวุ่นวายทางการเมืองและความตกต่ำทางเศรษฐกิจติดต่อกันเป็นเวลานาน (สร้อยศรี อ่องสกุล 2544) ช่วงเวลาดังกล่าวจึงถือเป็นช่วงเวลาที่ยิ่งเลวร้ายที่สุดของล้านนาที่ถูกกดดันทั้งจากวิกฤติการณ์ทางการเมือง และจากสภาวะทางสังคม-เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง การมองภาพอนาคตในแง่ลบที่ปรากฏใน *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* รวมถึงตำนานพุทธทำนายเรื่องอื่น ๆ อาจถือได้ว่าเป็นร่องรอยแห่งความกังวลต่อสถานการณ์บ้านเมืองและความเปลี่ยนแปลงอันยากจะรับมือที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนา

นอกจากนี้ ความตอนหนึ่งในตำนานยังกล่าวถึงมหาภัยซึ่งจะเดินทางจากทิศตะวันตกมาทำลายพระพุทธรูปและฆ่าสมณชีพรามณ์รวมถึงผู้คนทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ความตอนนี้อาจเป็นอุปลักษณะแทนการเข้ามาของชาวตะวันตกซึ่งมักถูกเปรียบเปรยเป็นยักษ์มารหรือปีศาจโดยวัฒนธรรมหลายแห่งในโลกตะวันออก การทำลายพระพุทธรูปและฆ่าสมณชีพรามณ์ของยักษ์เหล่านี้ก็อาจเป็นอุปลักษณะแทนการทำลายพระพุทธศาสนาเพื่อสถาปนาศาสนาคริสต์ของชาวตะวันตก อันเป็นสถานการณ์ที่เป็นที่กังวลกันในหลายดินแดนทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าจะเกิดขึ้น แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีการเผยแผ่คริสต์ศาสนาอย่างเป็นทางการในล้านนา ก่อนพุทธศตวรรษที่ 25 แต่ชาวล้านนาก็น่าจะรู้จักคริสต์ศาสนาหรือได้ยินข่าวคราวเกี่ยวกับศาสนาใหม่นี้มาบ้าง ทั้งจากพ่อค้า ทหารรับจ้าง และนักเดินทางชาวตะวันตก

ที่เดินทางมาถึงเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 (จดหมายเหตุการเดินทางของ ราล์ฟ ฟิตซ์ และจดหมายเหตุของ วิเศษภคเทชะเร เรื่องทูตลังกาเข้ามาในประเทศไทยสยาม 2508: 41; รวมผลงานแปลเรื่องบันทึกการเดินทางของเมนเดส ปินโต 2548: 63–70) และจากข่าวคราวความเคลื่อนไหวของชาวตะวันตกในดินแดนบ้านใกล้เรือนเคียง เช่น การเข้ารีตคาทอลิกของพระสังฆาทัดแห่งตองอูและการจลาจลของเจ้าเมืองสิริเยม ชาวโปรตุเกสในพม่าตอนล่างซึ่งได้ปล้นสะดมและทำลายศาสนสถานและศาสนวัตถุ ทางพระพุทธศาสนาไปมากในช่วงศตวรรษที่ 17 (สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2475: 174–183) หรือการขึ้นสู่อำนาจของคอนสแตนติน ฟอลคอน เสนาบดีชาวคริสต์ ในอยุธยา และความเคลื่อนไหวของอังกฤษและฝรั่งเศสในสงครามระหว่างมอญและพม่า ช่วงต้นศตวรรษที่ 18 (D.G.E. Hall 2503: 77–82) ข่าวคราวทำนองนี้คงจะเป็นที่รับรู้กัน ทั้งในล้านนาและในดินแดนใกล้เคียงที่รู้จักและนิยมอ่านตำนานเรื่องนี้ และคงจะกระตุ้น ให้เกิดกระแสความกังวลและความตื่นกลัวต่อชาวต่างชาติต่างศาสนาโดยทั่วกัน จนปรากฏร่องรอยแห่งความกังวลและความหวาดกลัวดังกล่าวในเนื้อความของตำนาน ท่อนนี้ด้วย

อนึ่ง คำทำนายโชคชะตาของกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏใน *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธยา* นี้ ยังใกล้เคียงกับที่ปรากฏในวรรณกรรมอยุธยาเรื่อง *เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา* ซึ่งสันนิษฐานกันว่าถูกประพันธ์ขึ้นช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2563) เป็นไปได้ว่าผู้ประพันธ์ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธยา* อาจรู้จักหรือเคยได้อ่าน *เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา* ด้วย หรือไม่เช่นนั้น การแต่งคำทำนายทั้งสองอาจได้แบบอย่างจากแนวคิดเรื่องพระมหาสุบินหรือการทำนายความฝัน 16 ข้อโดยพระพุทธเจ้า (อรธกถา เอกกนิบาตชาดก วรณวรรค ๗. มหาสุบินชาดก ว่าด้วยมหาสุบิน 2546) และการทำนายอายุของพระพุทธศาสนาและคติปัญจอันตรธานดังที่ได้กล่าวถึงแล้ว โดยแนวคิดเหล่านี้ เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในโลกพุทธเถรวาท หรือคำทำนายทั้งสองนี้ อาจจะสะท้อนความกังวล และความไม่พอทางสังคมที่เกิดขึ้นเหมือน ๆ กันทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นได้

เนื้อหาช่วงท้ายของ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* กล่าวถึงการมาบังเกิดของ “เจ้าผู้มีบุญ” หรือ “พญาธัมมิกราช” ตำนานยังขยายความต่ออีกว่าเมื่อเจ้าผู้มีบุญหรือพญาธัมมิกราช ผู้นี้ได้ครองกรุงศรีอยุธยาแล้ว ผู้คนทุกคนจะได้เป็นเศรษฐี ไม่ต้องทำงานการใด ๆ เพียงแต่กระทำบุญกุศลกันตลอดเท่านั้น เฉกเช่นเดียวกับที่จะเกิดในยุคที่มีศาสนา ของพระศรีอาริยเมตไตรย ไม่เพียงต้องสงสัยเลยว่าสภาพสังคมภายใต้การปกครองของ ผู้มีบุญหรือพญาธัมมิกราชที่บรรยายในตำนานนี้ย่อมเป็นภาพสังคมอุดมคติของผู้คน หรืออย่างน้อยก็ของตัวผู้ประพันธ์ตำนานเอง ความส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าการถือครอง ทรัพย์สินได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นความมั่งคั่งตามแบบฉบับของเศรษฐกิจทุนนิยม เบื้องต้นนั้น ปรากฏเป็นความปรารถนาของผู้คนมาตั้งแต่เมื่อขณะที่ตำนานเรื่องนี้ ถูกประพันธ์ขึ้นแล้ว

ความคิดเรื่องการอุบัติขึ้นในอนาคตของพญาธัมมิกราชหรือเจ้าผู้มีบุญที่ปรากฏใน *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* เป็นแนวคิดหลักในการเคลื่อนไหวของ “ขบวนการผู้มีบุญ” (ในล้านนาเรียกว่า “ขบวนการตนบุญ”) ดังที่ได้กล่าวถึงแล้ว ในที่นี้ ผู้ประพันธ์ *ตำนานเมืองกรุงศรีโยธียา* ใช้วรรณศิลป์ปลุกเร้าอารมณ์ของมวลชนเป็นพิเศษโดยการระบุให้ ผู้ที่ได้รู้เรื่องราวคำทำนายต้องนำคำทำนายไปบอกเล่าต่อ ๆ กันเป็นกลไกการเผยแพร่ เนื้อหาที่ทรงประสิทธิภาพสำหรับสังคมยุคก่อนการพิมพ์สมัยใหม่ นอกจากนี้ การกล่าว เน้นย้ำความรุนแรงและความกระชั้นเข้ามาของหายนะอันจะเกิดขึ้นในตำนานนี้ รวมถึง การกำหนดการมาบังเกิดของผู้มีบุญหรือพญาธัมมิกราชไว้ในอนาคตระยะใกล้ ๆ เป็นกระตุ้นอารมณ์ของสังคมให้ตื่นตัวและพร้อมสำหรับการเคลื่อนไหวของขบวนการ ผู้มีบุญอันเป็นที่คาดกันว่าจะเกิดขึ้นในเร็ววัน

ตำนานเมืองกรุงศรีอยุธยา²

๑๑- นโม ตสส นโม พุทธาย นโม ธมโม สงโฆ³ อากา⁴ผู้ข้าไหว้พระรัตนไตร
แก้วทั้ง 3 นโม ผู้ข้าไหว้แล้ว พุทโธ รือพระพุทเจ้าตนประเสริฐ ธมโม พระธัมมะเจ้าก็ตี
สงโฆ รือพระสังฆะเจ้าก็ตี นโม ข้าไหว้แล้ว บัดนี้ พระพุทเจ้า⁵ ก็สระเต้งไปโปรดสัตว์
ทั้งหลายในเมืองหงสาแลเมืองยวนแล้วแลพระพุทเจ้า⁶ ก็สระเต้งถึง⁷ถานที่แห่ง ๑ แล้ว
เอโก รุกโข ยังมีไม้ดุ้นต้น ๑⁸ ใหญ่ได้ ๘ กำอ้อม จตุสาขา มิง่าใหญ่ ๔ ง่า มิง่าน้อยได้
๔ พันง่า ปลาย ๔ ร้อย ปลาย ๔๐ ปลาย ๔ ง่าแล มีใบอ่อนแลใบแก่แลดอกบานแลดอก
จุมแลจอจีมีประมาณว่าได้ ๘ โกฎปลาย ๘ ล้าน ๘ แสน ๘ หมื่น ๘ พันแล ไม้ดุ้นต้นนั้น
ท่าวปลายตีนน้ำชะแล พระพุทเจ้าก็สระเต้งไปเอาไสรเชิงไม้ดุ้นต้นนั้น แล้วพลขทสสา
พุมารโ รือแม่พู่แลแม่เผิงทั้งหลายเขาก็เอากันบินมาเอาไกลสอนดอกไม้ทั้งหลายผู้งั้น
เข้าอิงคะนิงกันอยู่หั้นแล⁹ พระพุทเจ้าจึงมาแย้มหัวแล อานันทเถระเจ้าจึงไหว้ว่า
ภนเต ภควา ข้าไหว้สัพพัญญูเจ้าแล มาแย้มหัวเหตุใดนนั้นก็ข้าช้าง¹⁰ ภควา
รือพระสัพพัญญูเจ้า เทเสสิ ก็เทศนาว่า อานันท ดูราอาณน ในชะถานที่นี้เหิงนานไปยัง

² หน้าลานปกนอกของฉบับอัครสภิกขุ มีข้อความว่า “หนังสือตำนานพื้นเมืองกรุง ผูกเดียวแล
จุฬศกราชได้ 1196 ตัว ปีกาปสง้า เดือนเจียง แรมสิบค่ำ พร่ำว่าไฉวันจัน ยามแตรจกใกล้เที่ยง ปริณณะแก่ข้า
แล นิพพาน ปจโย โหตุ เม นิจจ รุวั รุวั แล หนังสือตำนานพื้นเมืองกรุง ผูกเดียวแล” ส่วนปกในมีข้อความว่า
“อตรสภิกขุ เขียนปางเมื่อสถิตสำราญยังวัดข้างค้ำเมืองน่านแล” ของฉบับโครงการ ฯ มีข้อความเขียนด้วย
ปากกาเคมีว่า “ธรรมโชน” น่าจะเขียนภายหลัง

³ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “นโม พุทโธ ธมโม สงโฆ”

⁴ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “อากา”

⁵ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “พระพุทเจ้า”

⁶ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “พระเจ้า”

⁷ ฉบับคันธวิไชยภิกขุว่า “แลพระเจ้าก็สระเต้งมาถึง”

⁸ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “ต้นนี้”

⁹ ความนี้มาจากฉบับคันธวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ฉบับอตรสภิกขุไม่มี

¹⁰ ฉบับคันธวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า “ก็ข้าช้าง”

ยังจักบังเกิดมีเมืองอัน ๑ ยังมีพรานผู้ ๑ ชื่อว่ากุลพราน แนวนามเชื้อเราตถาคตจึงบังเกิด
สัทธาถือเอาซึ่งหมากชะหมอเจ็ดลูกเข้ามาयोไหว้¹¹

นิรมนสัพพัญญูเจ้าก็ไปเล็งสถานหนองแห่ง ๑ หันแล ยังมีตอไม้ใหญ่กว้างได้ ๓ วา
แล เจ้าอาณนิจเอาหนังสือขุดปลง พระพุทธเจ้าจึงนั่งสนลูกชะหมอในสถานที่นั้นหันแล
พระพุทธเจ้าจึงเลงหันสัดทั้งหลายฝูงนั้น พระจึงกระนิงพระโธใจแล้ว กุสั พกโก มกกฎ
กุสั คือว่าแล่น แล่นกยาง¹² แลลิ่ง สัดทั้งหลาย ๓ ตัวนั้นเข้าก็¹³ มาชุมนุมกันอยู่หันแล
หนองอันนั้นกว้างได้พันวา เอโก รุกโข ยังมีชะโนดต้น ๑ ใหญ่ ๔ กำอ้อม พระพุทธิเจ้า
จึงแย้มหัวก็มีแล อาณนทเถรเจ้าจึงไหวว่า ภนเต ข้าไหวสัพพัญญูเจ้าแล แย้มหัวนั้น
เหตุใดนั้นก็ข้าชา ภควา รือสัพพัญญูเจ้า เทเสสิ พระก็เทศนาที่อรหันตาเจ้าทั้งหลาย
ได้ ๕๐๐ คนในเมื่อฤดูเดือนแรมได้ ๕ ค่ำ¹⁴ เปรตดูหนาวแล เวลาปลาย ๒ บาทรน้ำ ๒
ภิขชนา ปลายปีเถาะ สัพพัญญูเจ้าทำนายว่าในสุฐานที่นี้จักเกิดเป็นเมืองอันหนึ่ง ล้ำเลิศ
กว่าเมืองทั้งหลายแล มีประยาปัญญายิ่งนัก เหตุว่าลิ่งรู้เจียรจา เหตุว่าแต่ก่อนเป็น ๒ ลิ่งแล
ในสุฐานที่นี้แต่ก่อนยังมีมหากระสัดตน ๑ ชื่อว่าลามเทวะ¹⁵ ได้เสวยราชสมบัติ
ในเมืองกรุงพระนครหันแล ท่านได้บวดในศาสนาพระเจ้ากกุสันธะแล

คันทว่าเสี่ยงบุญลามมะเทแล้ว สักกราชได้ร้อย ๖ ปี พระตถาคตก็นิพพานไปได้
๗ ร้อยวัสสา จักบังเกิดเป็นเมืองที่นี้ชื่อว่าสิยติยาแล เหตุว่าเกิดเป็นนิมิตทั้งหลายฝูงนี้
มีสิบประการ พระเจ้าก็ได้สนลูกชะหมอเปนอนาจิงเรียกชื่อว่าเมืองสิยติยาแล เหตุว่า
ได้ถวายเป็นดอกไม้เงินคำแห่งเมืองหงสาวดีนั้นได้พันปีแต่สักกราชได้พันปลายตัว ๑ แต่นั้นไป
บ่ได้ขึ้นส่วยเมืองหงสาวดีแล แต่นั้นยังมีมหากระสัดตน ๑ ชื่อว่าท้าวอัปพรธนาราช
ได้เสวยราชสมบัติ คันทว่าเสี่ยงบุญพระยาดนนั้นแล้ว ข้าได้ไปเกิดเป็นลูกพระยาในเมือง

¹¹ ฉบับคันธารวชิยภิกขุว่า “เข้ามาโยมือไหว้”

¹² ฉบับโครงการว่า ลูลขยฺย อาจอ่านว่า “นกละยาง” หรือ “นกเก้ายาง”

¹³ ฉบับโครงการ ฯ ไม่มีคำว่า “ก็”

¹⁴ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “ฤดูเดือนแรม ๕ ค่ำ”

¹⁵ ฉบับคันธารวชิยภิกขุว่า “ลามมะเทต” ฉบับโครงการ ฯ ว่า “ราลามมะเทต” คาดว่าผู้เขียนลั้งเลใจ
จะแก้ไข “ลามมะเทต” เป็น “รามมะเทต”

มรุกขนคร ได้เสวยเมืองแทนพ่อ บุนแต่ก่อนท่านบวดในศาสนาพระตลาคตแล แต่นั้น
เมื่อหน้ายังมีหาคกระสัตตน ๑ ชื่อว่าพาลาราด¹⁶ ได้เสวยราชสมบัติได้ร้อยปี คั่นว่าเสี่ยง
บุนพระยาตนนั้นแล้ว บุนสมพานกัตตาทิการท่านได้บวดในศาสนาพระตลาคต ได้เปน
ภิกขุตน ๑ แล แต่นั้นยังมีหาคกระสัตตน ๑ ชื่อว่าท้าวอุทอง ได้เสวยราชสมบัติในเมือง
กรุงเทพมหานคร มีอิทธิอำนาจอันมากนัก ได้สืบศาสนาพระตลาคตแล

คั่นว่าเสี่ยงบุนพระยาตนนั้นแล้ว หมดเชื่อมหาคกระสัต แต่นั้นเมื่อหน้าหาเชื้อ
กระสัตได้ มีแต่ขุนเมืองเปนประจจะตั้งนายกว้านบ้านหันแล แต่นั้นไปพายหน้า ลูกสิด
พระตลาคตจักพระลายหายไปแล แต่นั้นยังมีขุนเมืองผู้ ๑ ชื่อว่านาเลตราชา¹⁷ ได้กินเมือง
หนองชะโนแลแดน แต่ขุนเมืองผู้นั้นภิกเฝกแผ่นดินพระลายหางยขึ้นนั้น เมืองกรุงเปน
๒ สำสามสำ ๔ สำ ๕ สำ เข้ากันส่วยยามจีน เมงมอน ผู้ไท ไกสอน แวก ขอม คลา
ผาลัง ย้อ ยวน กวน¹⁸ กาย¹⁹ ข่า ค้าง²⁰ คะหมัง²¹ บังบท²² เมียะ²³ แซะ²⁴ ลาว กาว
ทั้งหลายผู้นั้น เข้ากันเปน ๑๒ ภาษา ขึ้นกับผู้นั้น คั่นว่าเสี่ยงบุนขุนเมืองผู้นั้นแล้ว
ก็สุรคุดจตุตติตายตามกำแพงตนแล้ว ยังมีขุนเมืองผู้ ๑ ได้เสวยราชสมบัติสืบสร้าง แต่นั้น
คนทั้งหลายจักทุกยาก พัดพรากบ้านเคห์ กับทั้งสมมณะพรมแลนักรบวต ลิกพิศครู

¹⁶ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่าชื่อ “พาลลาด”

¹⁷ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่าชื่อ “นายเลตราชา”

¹⁸ อาจหมายถึง พวน หรืออาจหมายถึงเผ่าไทกวนก็ได้

¹⁹ ต้นฉบับภาษาลาวว่า “ค้อย” อาจหมายถึงชนเผ่ากุยหรืออาจเป็นคำสร้อยของคำว่าข้าซึ่งเขียน
ต่อท้ายถัดกันก็ได้

²⁰ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุว่า “กวน เกียน กายข้าค้าง” อนึ่ง คำว่าค้าง อาจหมายถึงชนเผ่าค้าง ซึ่งเป็น
กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในลาวและเวียดนาม

²¹ หมายถึง ขม้ง สันนิษฐานว่าเป็นคำสร้อยรับเนื่องกับคำว่า “บังบท”

²² บังบท เป็นชื่อเมืองในตำนานปรัมปราของชาวลาว กล่าวกันว่าชาวเมืองบังบทนี้เป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์
ที่มีอิทธิฤทธิ์ เชี่ยวชาญอาวุธเวทย์มนต์ และสามารถเหินเหินเดินอากาศได้

²³ สันนิษฐานว่าหมายถึงชนเผ่าม้อย ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในประเทศลาวและเวียดนาม

²⁴ สันนิษฐานว่าหมายถึงชนเผ่าแสก ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในลาวและเวียดนาม

ครูพัดลิก ลูกพัดพ่อ พ่อพัดลูก ลูกพัดแม่ แม่พัดลูก²⁵ เมียพัดผัว ผัวพัดเมีย ต้นไม้จักเป็น
เถื่อนถ้องที่นอน ลิงวอกเปนลูกหลาน เสือสาบเปนพี่น้อง นกรายไม้รำไรให้หากัน ทุกยาก
อดอยากเข้ากินมัน ข้าพนักบ่ม้วยตายหายเสี่ยงเสียหมดเสีย เสี่ยงขุนเมืองผู้นั้นแล
ยถาภมมื ตามกำแห่งตนแล้วแล

ตั้งแต่สักราชได้ ๒ พันปลาย ๙๑๗ ตัว จักเกิดเปนกรียุคโทยไฟแล สัพพัญญเจ้า
จึงไว้คณาให้หายพระยาดอนพระลายทั้งหลาย จักเกิดมีแก่คนทั้งหลายแล ให้ภาวนา
ทุกคำเข้าเสี่ยงรวายตรีเทิน หื้อภาวนาอันนี้ว่า ฯ นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมา
สมพุทฺธสส พุทฺธ สรณิ คจฺจามิ ธมฺมิ สรณิ คจฺจามิ สงฺฆิ สรณิ คจฺจามิ ฯ สุ สฺ สุ ร ร ธา
ธา ธา โร โร โร อสส อ อ โส โส โส โน โน โน นโม พุทธายย ธมโม นาม อ อุ อุ ม ว นา²⁶
คณาพระเจ้ายิ่งหื้อแก่คนทั้งหลายภาวนา²⁷ จักได้หันหน้าผู้มีบุญนั้นแล กับพระยาเปน ๔²⁸
เสนามนตรีเปน ๘ เสฏฐีกัณฑ์มิกักเปน ๑๖ คนเก่าตกจักได้นั่งกว่าน คนขึ้นค่านจักได้อา
เมีย ๓ คน²⁹ ลูกขุนจักได้พายเรือถือหาบ คนทั้งหลายจักร้ายกว่าเสือ แม่ค้าเกลือจักได้กิน
เครื่องทอง ผู้ชายจักชักชวนตาย ผู้ยิงจักเปนหม้ายมีมาก แม่ค้าจางจักได้เปนเสฏฐี
เสนามนตรีจักได้กินเลือดต่างน้ำ จัวควายจักยาก ผู้ยิงจักลำบากเหลือใจ ผู้ชายจักยาก
ถ้วยชามแพงเหลือค่าฟัก แดงจกตกจากเคเรือ หมากเขือแพง³⁰ เหลือค่า เสือป่าเปนหมาบ้าน
คนค่านจักได้เมียนาง คนสาธานจักชักชวนลี ชาวไนจักเปนชวนอก สองขอกจักเปน
ปานกลาง³¹ สมณะพราหมบฟังคำคนสอนสั่ง³² อติถิมิตชัฒมายาสุตมนทั้งฟัง พระป่า
เปนพระบ้าน พระบ้านเปนคนตาย คนตายเปนผีป่า ลูกหลานนางจักทุกยากขึ้นใจ

²⁵ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ไม่มีความว่า “แม่พัดลูก”

²⁶ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ไม่มีอักษร “ว นา”

²⁷ ความนี้จากฉบับคันธารวิไชย ไม่มีในฉบับอัครสสะภิกขุ

²⁸ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ คัดตัวเลข ๔ ตก

²⁹ ฉบับโครงการ ฯ ไม่มีคำว่า “คน”

³⁰ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า “หมากเขือแพงค่า”

³¹ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุว่า “สองขอกจักปานกลาง”

³² ฉบับคันธารวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า “สมณะพราหมบฟังคำครูสอน”

คนจิ้งไรจักได้เมียนางผัวพัดเสียเมีย เมียจักพัดผัว ลูกจักพัดพ่อแม่ เข้าหนีน้า ปลาหนีน้า คนงั่วจักพ้นจากราชการ คนสาธานจักได้เปนซี จักได้ยากลำบากด้วยรักสาครอง คำนร่าเรียน อักษราเลก ตั้งเปนเอกรรชาตา³³ ภาวนาสุดมนบ่เปนคองนักบวช ใจลวดค่านทุบแทน บ่อยาแอยงคูปาอาจารย์สอนสั่ง จิงเขียมโภชนะอาหารหายาก ผู้ตืจักตกร้าย คนยากจักตีหมาจิ้งจอกจักเปนราชสี แต่นั้นไปคนทั้งหลายทุกยากแล³⁴

เมื่อสักราชได้ ๒ พันปลาย ๒ ร้อยตัว ยังมีเมืองล้านช้างจักเข้ามามาเปนแขกเมือง กุง จิน จาม พรามเทต เมงมอน แหก ขอม ย้อ ยวน กวนกาย ตูบตั้งอยู่ในเมืองหนอง ชะโนแล เจดบ้านรอมกันเปนบ้านหนึ่ง เจดเรือนรอมกันเปนเรือนหนึ่ง แล้วแต่นั้น ขุนเมือง จักมีมากมากระทำไพร่น้อย เพื่อว่าคนทั้งหลายจักหาแต่เงินแลค่าเบี้ยเสื่อผ้า คนทั้งหลาย จักหาสุขขบได้ บาบใหม่ใส่โทษเบียดเบียนกันมากนัก ขุนนางจักรังมีเปนดี เสฎฐีย่อมเปน ข้อย เดกน้อยเปนผู้ใหญ่ ไพร่น้อยเกิดเปนขุนหันแล เมื่อสักราชได้ ๒ พันปลาย ๙ ตัว แต่นั้นไปพายหน้า เรือจักขัดถ่อ ลิกจักขัดครุ พ้อจักขัดลูก กลางบ้านเกิดเปนหนาม นางจักเปนหม้าย ผู้ร้ายจักได้เมียดี³⁵ ขอบขันเมืองสยดธิยาแตกหัวสนั้ไขในท้อง ร้อนรม ปานไฟลามลูก พ่อขายหาค่าสุขขบได้ เพื่อว่ารบพุ่งกันแสนกันดานจักแตกนอก บ้านจักเปนที่นอน ผู้มีขุนจักได้ยาง คนร้ายจักได้ขึ้นขี่ช้างพายงามนั้นแล แต่นั้นยังมี พระรสี³⁶ ๔ ตน จักสระเดจจมาทางอากาศผ่อตุนั้นแล

เมื่อสักราชได้ ๒ พันปลาย ๓ ร้อย ๒๑ ตัว ปีมะโรงปีเถาะต่อกัน ในเดือน ๕ นั้น ยังจักมีมหายักทั้งหลายมาแต่ทิศสะตาวันตจกักข้าพุทธรูปแลสมณะพราม คนทั้งหลาย ทั้งยังชายทั้งหลายจักตายได้ ๗ หมื่น³⁷ ๕ พันปลาย ๘๐๐ คนแล ตายแต่คนใจบาปหาสิล

³³ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุและฉบับโครงการ ณ ว่า “เปนเอกกะชาตา”

³⁴ ฉบับคันธาวีไชยว่า “ทุกยากนักแล” ฉบับโครงการ ๖ ว่า “จักทุกยากแล”

³⁵ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุว่า “ผู้ร้ายจักได้เมียเปนดี”

³⁶ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุและฉบับโครงการ ๖ ว่า “พระรสี”

³⁷ ฉบับโครงการ ๖ ว่า ๕๗ หมื่น

บ่ได้ แต่แร้งกาบิน ๗ วันคัมภ์หมดบ่ถ้วนได้³⁸ กินแต่คนบาปร้ายหนักหนา เมืองสียดธิยา มีคนอาสาจักข้ามหายกตายน ยักก็พ่ายหนีแล

เมื่อสักราชได้ ๒ พันปลาย ๓๐๐ ปลาย ๒๓ ตัว ปีเสดมะเมียต่อกัน ยังจักมีพระยาแรง คีคำมาแต่ก่อนพुरुเข้ามารบกัณเมืองสียดธิยา³⁹ ขำกัณตายเสียเสียง แต่นั้นเมืองหงสา จักมาระวังแวดล้อมเมืองสียดธิยา พระพุทธเจ้าทำนวยว่าจักตายเสียเสียง ผัวพัดเมีย ลูกจักพัดพ่อแม่ เล้าแก่ให้หายกันแล

เมื่อสักราชได้ ๒ พันปลาย ๓ ร้อย ๒๔ ตัว ปีมะแมปิวอกต่อกัน จักบังเกิด กรียคุณที่นั่นแล สรรพมณะพราหม คนทั้งหลายจักตายได้ ๙ แสน ๗ หมื่น ปลาย ๙ พัน ปลาย ๙ คนแล แต่นั้นบ่ตาย เหลืออยู่นั้นได้ ๕ ร้อยคน พระอริยสังฆะเจ้าจักตาย เสียเสียง ยังแต่ ๗ ตนแต่พออุบโบสถ์นั้นแล น้อยนึ่งยังมีพระยา ๓ ตนว่าจักรบเลวกัณ ตั้งทับที่พระลานไซในกันดานแห่ง ๑ แล จึงใช้ไปถามกันว่าเจ้าเราจักรบเลว⁴⁰ กัน แต่เท่าไถ่นั้นชา พระยาตน ๑ ว่าเราจักรบเลวกัณแต่เดือน ๑ เทิน ว่าดังนั้น⁴¹ พระยาตน ๑ จึงว่าเราจักรบเลวกัณแต่ ๑๕ วันเทอะว่าดังนั้นก็เหิงเสีย พระยาตน ๑ ว่าเราจักรบเลวกัณ แต่ ๓ วัน⁴² ว่าดังนั้น แล้วพระยาทั้งสามตนกล่าวดังนั้นแล้วก็รบเลวกัณนั้นแล ที่นั่น พระชะหิงเจ้าจึงสระเดจจ์ไปในอากาศพายบน⁴³ พระยา ๓ ตนนั้นจึงเมิงดาหั้นพระชะหิง พุทธรูปพระแก้ว ตั้งพระยาทั้ง ๓ ตนก็ตายหายไปนั้นแล ฯ เพนดังไฟไหม้บ้านนั้นแล

แต่นั้นสัต ๔ ตินจักได้ตี คนทั้งหลายจักได้ร้ายมากนักละ อริยสังฆเจ้าทั้งหลาย โจทนากันว่าดังนี้ โอยนอ พระเจ้าแก้ว⁴⁴ ตนวิเศษแท้ดังนั้น สังกัหื้อคนทั้งหลายพ้นจาก

³⁸ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุว่า “กิน ๗ วัน ๗ คัมภ์หมดบ่ถ้วนได้”

³⁹ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุว่า “เข้ามารบกัณเมืองสียดธิยา”

⁴⁰ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า “จักรบพุงเลว”

⁴¹ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุว่า “ว่าดังนั้นนั้น”

⁴² ฉบับคันธารวิไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า “รบกันแต่ ๓ วันเทอะ”

⁴³ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุว่า “สระเดจจ์ไปในอากาศพายบนดังนั้น”

⁴⁴ ฉบับคันธารวิไชยภิกขุว่า “พระแก้วเจ้า”

คำตายนี้ข้า เหตุคนทั้งหลายฝูงนี้ใจบาปหยาบซำกล้ำแขง รู้ซ่มเหงเตงเตก⁴⁵ ดังนั้น พระขิงเจ้าจึงโปรดบได้หื้อคนทั้งหลายพ้นจากคำตายแล พระพุทธิเจ้ากล่าวไว้ว่า ผู้ใดฟังธัมมแลรักสาสิล ๕ สีล ๘ หื้ออดขันติบารมีตัดบาปเสียทุกคน หื้อเสี่ยงชีวิตด้วยขอบ ให้เว้นจากอกทินนาทาน มุสาวาท สุลาเหล้าอยา ฝูงนี้พาสืบหาย ไผ่ปู้คำ พระพุทธิเจ้า ทำนวยดั่งนั้นแล ให้เว้าสืบ ๆ ไปอย่าอ่ำไว้ ตั้งภาวนาทุกคำเข้า ให้คนนบพระพุต พระธัมม พระสังฆเจ้า ผู้เถ้าผู้แก่ พ่อแม่ ปู่ย่าตานาย มีสสะหายตน ครุบาอาจารย์ ตามธัมมพระพุทธิเจ้าทำนวยอันนี้⁴⁶ จักได้เหนหน้ผู้มีบุญบ่คลาดบ่คาแล

เมื่อพุทธรศกราช⁴⁷ ได้ ๒ พัน ปลาย ๓ ร้อย ๒๗ ตัว สัตว์ทั้งหลายจักตายบ่อาจจัก คณนาได้แล บ้านเมืองหนองชะโนจักเส้าสูญเสียได้ ๔ ปี ที่นั้นจักได้ยินข่าวผู้มีบุญชื่อว่า พระยาธัมมิกราชตนนั้น แต่ก่อนนั้นท่านได้เสวยราชสมบัติในเมืองหนองชะโนแล้วก็ได้ สืบสร้างนั้เมืองที่นั้นแล⁴⁸ ผู้นั้นชื่อว่าสวैयाในเมืองล้านช้าง แลเมื่อถึงปีกุน จักคืน⁴⁹ มาเกิดในเมืองหนองชะโน แล้วก็ได้สืบสร้างนั้เมืองที่นั้นแล ผู้นั้นชื่อว่าก่ำพาหนิลวดพ้น จากคำตาย จักเยี้ยะไร่กะทำนาเถิงดินน้ำขเลแล พระพุทธิเจ้าทำนวยไว้ว่า แม่นพระยา ธัมมิกราชตนนั้นมีลูก ๒ คน มีหลานผู้ ๑ ลูกนั้นชื่อว่าก่ำพา ขำบ่ตายไปด้วย บุญพระยาธัมมิกราชตนนั้นแล จักมาห้ามพระยาทั้ง ๓ ตนนั้นจักตายเสียเสี่ยง บ่นาน เเท่าใดพระยาอินจึงเขียนเอาคาถาแลหนังสือใส่ในพ้อมคำแล้วปัจจุไว้แล

แต่พุทธรศกราชได้ ๒ พันปลาย ๓ ร้อย ๒๙ ตัว ปีมะโรง คนทั้งหลายจักแตกเข้าป่า ไพรพงวงกุห้วยชงแลรูด ลื้ออยู่ชอกห้วยรอมพุงแกมหม่มคณา เนื้อเถื่อนแรดช้างป่า เสือสาวกวางทราย⁵⁰ เลยเต็นตืนยิม่วนขึ้นพอใจเขาคน พร่องเมาถือหยาบ ๆ เข้าพงไพร ไผ่กะทำบุญจิงมมหายโพยไฟ หื้อรักสาสัันทั้งรวายตรีคำเข้า แต่นั้นเมื่อหน้าหื้อดูในปี

⁴⁵ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “แดงเตก”

⁴⁶ ฉบับคันธารวิชัยภิกขุว่า “ตามธัมมพระพุทธิเจ้าทำนวยว่าอันนี้”

⁴⁷ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “พุทธรูปสักราช” น่าจะคัดผิด

⁴⁸ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “ได้สืบสร้างที่นั้นแลนั้เมืองที่นั้นแล”

⁴⁹ ฉบับคันธารวิชัยภิกขุว่า “ดีจักคืน”

⁵⁰ ฉบับคันธารวิชัยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า “เนื้อเถื่อนแรดช้างป่าเสือสาวกวางทรายเนื้อ”

มะเมียมะแมนั้น คนทั้งหลายเขาจักละบ้านเรือนเสียไปอยู่ในพงไพรถ้าเถื่อน หมูเถื่อน แลเหินลาย แต่นั้นไปพายหน้าในปี่มะแม ผัวจักพัดเมีย เมียจักพัดผัว ลูกจักพัดพ่อแม่ แลบนานเท่าใด ปีก่าปี่จอตอกันนั้น อุบัติเหตุเกิดจักเกิดมี จักเปนอุบาทพมิดมั่วเจตวัน เจตศึน บ่ทันเดือนหันดาวสักเมื่อสักยามกลางคืนหันแล ที่นั้นเทวดาจึงเอ็นมหายักมาได้ โกฎปลายล้าน ๑ หื้อมาเอาคนใจบาปอันหาสืลหาบุญบ่ได้แล แต่นั้นธัมมิกราชสระเด็จจ์ ไปเอาหนังสือเขียนใส่พ้อมคำลงมาหื้อคนทั้งหลายรู้ เมื่อหันหนังสือแลเถิดดวงนี้ไผได้ จำเริญแลได้ยินแลได้บูชาไว้ในเรือนก็ดี แลคนทั้งหลายผู้ใดบ่เชื่อคำอันนี้ คนทั้งหลาย ผูกนั้นเปนคนใจบาป จักรากเลือดตายไปในวันถ้วนเจตมานักแล ผู้ใดเชื่อแล้วหื้อเขียน คาถาอันนี้ไว้กับเรือนแลสะกะละ⁵¹ ปู่ชาโหว้นบักมีอายุหมั้นยี่น จักได้หันหน้าเจ้าผู้มีบุญ ในเดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีกุน ผู้มีบุญจักเกิดมาแท้แล พระยาอินเอาหนังสือมาบอก แก่คนทั้งหลายให้กะทำบุญรักสัสสิลฟังธัมม์ แต่นั้นเงินคำแดงหลายเหลือมาก เข้าเบิก เข้าสาร แก้วแหวน เสื้อผ้าอาพอร ผ้าเพชท่อนออน จักปณณการ ของอยากจักเกิดบ่ทันนาน หันแล

เมื่อพระยาธัมมิกราชตนนั้นมาชี้ข้างเผือกงาดำ ผางดินแดง มีเครื่องประดับประดา ไปด้วยเครื่องคำธัมมะชาด คาคไปด้วยแก้ว ๗ ประการ แม่นของมหาธัมมิกเจ้าแต่งมา ถวายมหาทานแก่ผู้มีบุญตนนั้น ข้างเผือกตัวนี้้งาดำสูงได้ ๘ สอก ชื่อว่าประไยนาเคน ดังข้างพระยาเวสสันตรนั้นแล ยังมีมหายักพันตนมานำพระยาเจ้าผู้มีบุญ ว่าจักมากิน คนบาปผู้บ่ได้ถือสิล ๕ สิล ๘ บ่เข้าวัดฟังธัมมนั้นแล แต่นั้นเข้า ๕ สัดต่อเพื่องเงินที่หนึ่ง เบี้ยสิบเพื่องเงินที่หนึ่ง⁵² เข้า ๕ สัดต่อร้อยคำที่หนึ่ง เบี้ย ๒ พันต่อเพื่องเงินที่หนึ่ง เบี้ยสิบพัน ต่อร้อยเงินที่หนึ่ง ผ้า ๔ ศีบต่อพันเบี้ยที่หนึ่ง ผ้า ๕ ศีบต่อเพื่องคำที่หนึ่งแล แลผู้ใดรู้คุณ พระพุทธ พระธัมม์ พระสังฆะเจ้า ลิกตนครูบาอาจารย์แก่ พ่อแม่ปู่ย่าตาทายทั้งหลาย ผูกนั้น⁵³ จักได้หันหน้าเจ้าผู้มีบุญเมื่อจักมานั้น แลมีอายุได้ ๘ สิบปี จึงเปนชีได้ ๗ ปี

⁵¹ ฉบับคันธารวชิโรภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า สักกะละ

⁵² ความนี้มาจากฉบับโครงการ ฯ ฉบับอัครสสะภิกขุและฉบับคันธารวชิโรภิกขุไม่มีความส่วนนี้

⁵³ ฉบับโครงการ ฯ ว่า “ผูกทั้งหลายผูกนั้น”

จึงเปนพระรสีสภานาอยู่ในถ้ำดินดอยปัพพัตตะคีลี รักสาสีล ๕ สีลแปดแล เมื่อจักมานั้น มีตเจตวันเจตคินจึงส่งแจ้งแล พระยาพรหมถือเสตตสัต พระยาอินเป่าหอยสัง พระรสีสมาต่อหน้า เทวดาทังหลายเปนปรีวาร พระยาคุตพระยานาคเข้ามาประชุมชุมนุมกัน พระยาพรหมเจ้าร้อยชื่อว่าธัมมิกราชเจ้าแล้วในปชวดสรูตอกันแล พระยาธัมมิกราชตนนั้น จึงใช้อินทาทิราชไปเถึงพระยาทังเจตคินนั้นหื้อเข้ามาชุมนุมกันในที่ดอยเขาสุวันณ ปัพพัตตะคีลี เจ้าจึงโจทนาถามหาสัมมะณะพราหมณแลสิกขาบทเจ้าทังหลาย จักหื้อสิกออก ปลงประพนวตราสีลไว้ จึงเอาผ้ากำพล⁵⁴ ทังหลายผุ้งนั้นจับพับใส่ในพ้อมคำปากกว้าง ได้ ๕๐ จึงเอาผ้ากาสีทังหลายผุ้งนั้นเอามาปูชาคุณทังหลายผุ้งนั้น เอามากะทำจับพับใส่ในพ้อมคำ แล้วมีเตมบ้านเตมเมือง หาคำทุกยากบได้ แลจักได้เปนมหาเสฏฐิ์ชุนคน บได้กะทำการอันใดสักสิ่งสักอันแล แต่รู้สร้างสิ่งกินทานกะทำบุญหื้อทานรักสาสีลภานา ใจ ใจ ใจ เภบดอกไม้เข้าวัดฟังธัมมให้พระทุกคำเข้ารวายตรี เหมือนดั่งศาสนาพระศรี อริยมตตยยะอันจักลงมาพายนานนั้นแล

หากรู้แล้วเฝ้าเชื้อคาถาดวงนี้ มั่นผู้นั้นในบาบย้งหนักหนา เมื่อตายได้ไปตก นารก⁵⁵ ได้ ๘ โกฎปลาย ๖ ล้าน ปลาย ๘ แสน ๘ พันปีแล พระพุทธเจ้าทำนวยไว้ว่า เดือนสิบจักเกิดเป็นอันอุกษะหลุกมึนนั้นในวันอาทิตย์ เดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีมะ เเวลาปลาย บาทน้ำ ๑ จักบังเกิดเป็นลมแลฝนอันสิ้นย้ง ยังมีท่าฝนตกเปนพระยาตโลคตายามากนักแล หื้อกะทำบุญรักสาสีล ให้ทาน รักสาสีล ๕ สีล ๘ หากจักได้หันหน้าพระยาธัมมิกราช ผู้มีบุญในปิกนบคลาดบ่ค่าแล หนังสือพื้นเมืองกรุงสียอียา พระพุทธเจ้าทำนวยไว้กับ สาสนากัสระเจจจบอระฆวนควรเท่านั้นแล⁵⁶ ๗:๑-⁵⁷

⁵⁴ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า “ผ้ากัมพละ”

⁵⁵ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุว่า “เมื่อตายได้ตกนรก”

⁵⁶ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุและฉบับโครงการ ฯ ว่า “เท่านั้นก่อนแล”

⁵⁷ ฉบับคันธาวีไชยภิกขุมีข้อความท้ายลานว่า “ตำนานเมืองกรุงแล ตัวบ่งามแล สระเต็จแล้วยามกลอง แลแก้งแจแล จุฬลักระราชได้ ๑๒๔๖ ตัว ปีกอก สนำกำโพชชะชอมภิสโรในอดตุลสถานมาส สาขตีสสนำภุช เตรสสิวหาเง” และยังมีข้อความระบุไว้ที่ลานหน้าหลังสุดว่า “หน้าทับเกล้าตำนานพื้นเมืองกรุงโยธยาแล” ส่วนฉบับอัครสกลภิกขุไม่มีข้อความท้ายลานเพิ่มเติมและไม่มีความในลานหน้าหลังสุด

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คำสอนพระยามังราย. 2519. (แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

“คำให้การชาวกรุงเก่า.” 2510. ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. พระนคร: คลังวิทยา.

จดหมายเหตุการเดินทางของ ราล์ฟ ฟิตซ์ และจดหมายเหตุของ วิลเลียมเคเตอร์ เรื่องทูตลังกาเข้ามาในประเทศไทย. 2508. (แปลโดย นันทา สุตกุล). พระนคร: กรมศิลปากร.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2475. พงษาวดารเรื่องไทยรบพม่า. พระนคร: โสภณพิพิธรมณการ.

นางลักษณ์ ลิ้มศิริ. 2522. “ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325-2445.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2555. ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. 2555. “ตำนานในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต พ.ศ. 2182.” ใน ตำนาน. กรุงเทพฯ: มติชน

มณวิภา เจียจันทร์พงษ์. 2522. การศึกษาเอกสารเรื่อง ตำนานพระพุทธบาทและพระธาตุ (รายงานการวิจัย). กองทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทอาจารย์และศาสตราจารย์.

- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. 2542. “ปุตตานิยาย (พุทธทำนาย):
วรรณกรรมศาสนา-เขมร.” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 8.**
2682–2687. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- รวมผลงานแปลเรื่องบันทึกการเดินทางของเมนเดส ปินโต.** 2548. (แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร
และคณะ). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- เรื่องพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์สร้างพระนครวัด นครธรรม.** 2474. พระนคร: ไสภณพิพรรฒธนากร.
วิเชียรปรีชา (น้อย), พระ. 2474. **พงศาวดารเหนือ.** พระนคร: ไสภณพิพรรฒธนากร.
- สร้อยดี อ่องสกุล. 2544. **ประวัติศาสตร์ล้านนา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2561. “เพลงสิบสองภาษา ดนตรีไทยแบบฉบับ.” ใน **มติชนสุดสัปดาห์.**
จาก https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_130869
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2563. “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา.” ใน **มติชนสุดสัปดาห์.**
จาก https://www.matichon.co.th/weekly/featured/article_287803
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และณัฐพงษ์ ปัญญาบุรี. 2565. **ตำนานพระเจ้าเลียบโลก
ฉบับวัดพระเกิด ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.** กรุงเทพฯ:
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์วัฒน์. 2566. “กบฏผู้มีบุญ ในอีสาน กับจดหมายลูกโซ่ฉบับแรก
ของเมืองไทย.” ใน **ศิลปวัฒนธรรม.** จาก [https://www.silpamag.com/
history/article_8986](https://www.silpamag.com/history/article_8986)
- โสภณ ชานะมูล โคธ. 2565. **ครูบาเจ้าศรีวิชัย ตำนานล้านนา.** เชียงใหม่: มูลนิธิครูบาเจ้าศรีวิชัย.
“อรรถกถา เอกกนิบาตชาดก วรณวรรค ๗. มหาสุบินชาดก ว่าด้วยมหาสุบิน,” 2546.
ใน **หมวดธรรมะ.** จาก <https://84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=27&i=77>

ภาษาต่างประเทศ

- Hall, D.G.E. 1960. **Burma.** 3rd ed. Hutchinson University Library.
- Htin Aung, Maung. 1967. **A History of Burma.** London: Cambridge University Press.

Puen mueang kung si nyothinya (พื้นเมืองกรุงศรีโยธिया). n.d. Digital Library of Northern Thai Manuscripts. Retrieved April 17, 2026, from <https://iiif.crossasia.org/s/lanna/manifests/557377>

Tamnan Mueang Krung Si Yothiya—ตำนานเมืองกรุงศรีโยธिया. 1834. Lanna Manuscript: A Northern Thai Collection of Chronicles and Other Texts - คัมภีร์ล้านนา ตำนาน และอื่น ๆ. from <https://lannamanuscripts.efeo.fr/node/408>

Tamnan Phuen Mueang Krung Yothiya—ตำนานพื้นเมืองกรุงโยธिया. 1884. Lanna Manuscript: A Northern Thai Collection of Chronicles and Other Texts - คัมภีร์ล้านนา ตำนาน และอื่น ๆ. from <https://lanna-manuscripts.efeo.fr/node/424>

Tamnan Wiang Chan—ตำนานเวียงจัน. n.d. Lanna Manuscript: A Northern Thai Collection of Chronicles and Other Texts - คัมภีร์ล้านนา ตำนาน และอื่น ๆ. Retrieved April 17, 2026, from <https://lanna-manuscripts.efeo.fr/node/400>

Vatthu mueang kung si nyothinya (วัตถุเมืองกรุงศรีโยธिया). 1757. Digital Library of Lao Manuscripts. <https://iiif.crossasia.org/s/dllm/manifests/22131>